

Tallózás

A Magyar Élet 3—4. számában Vető György nagy ideológiai cikkét közli. Miután Vető megállapította a magyarokról, hogy „...nemzeti egyéniségének alacsonyabbrendűségét tervszerűen bizonygatták... Az élet azonban a ferditő túlzásokat sohasem igazolja...” és miután ezt a helyes megállapítást nem alkalmazta a Magyar Életre, amely szintén „tervszerűen bizonygatja” más „nemzetek egyéniségének alacsonyabbrendűségét”, habár „az élet e ferditő túlzásokat sohasem igazolja” — így folytatja a tőkés rendszerrel: „... az egyén erkölcsi személyiségének lerombolása a tudományos és technikai haladás öve (örve!?) alatt megfosztotta az emberiség zömét nemcsak a megélhetés legelemibb feltételeitől, hanem azon még túlmenően emberi személyiségében is megalázta... A gazdasági liberalizmus a munkát közönséges áruvá süllyesztette s ezzel a munkástömegeket elválasztotta a nemzeti társadalmakkal való szerves együttműködéstől, a marxizmus forradalmi történelmi étlensége (?) viszont az embert mint egy mechanizmus kijelölt helyű sejtjét tekinti és megfosztja azt a gondolatot (?) és lelkiismeretszabadságot: az egyéni létezés legkisebb lehetőségétől is...”

Vető György nagy igazságokat mondott ki és Vető György nagy tévedésekbe esett, otromba hibákat ejtett.

Először is: tegyük fel, hogy Vető György szemrehányásait jó helyre címezte volna, vagyis, hogy a liberalizmus és a marxizmus helyett a tőkés rendszert tette volna meg címettnék, akkor ez lett volna vonalvezetésének lényege. A címzett nyomorba döntötte az embert. Sőt még ezen is túlment. Megalázta emberi mivoltában, megfosztotta emberi méltóságától, áruvá tette, tárggyá, amely adás-vétel tárgyát képezi és ezzel az ember elvesztette egyéniségét, személyiségét, gondolat- és lelkiismeretszabadságát. És ezzel Vető György igazat mondott volna, olyan igazságot, amelyet mi is, bármikor aláírnánk.

Igaz, hogy ezzel Vető György nem mondott volna új igazságot. Ezt az igazságot előtte már sokszor megállapították. Legplasztikusabban, leghelytállóbban talán ilyen formában: „... a birtokososztály és a proletariátus ugyanazt az emberi eltárgyasodást tükrözi. De míg az első jól érzi magát ebben az eltárgyasodásban, a másik megsemmisülésnek érzi azt... éppen azért emberi természetének és az életben elfoglalt helyének és helyzetének ez ellentétessége lázadásba kergeti... (a tőke magántulajdona) megteremti a proletariátust, a szellemi és testi nyomorá-

nak tudatában levő nyomort, az eltárgyasodásnak (Entmenschung) tudatában levő és éppen ezért önmagát megszüntető eltárgyasodást.”

Ezek persze csak kiragadott idézetek a „Szent családból”. De az egész „Szent család”, éppen úgy, mint a „Közgazdaság és filozófia” és mint a szocializmus alapítójának minden más írása éppen az ember elembertelenedését és újból emberré-levését tárgyalja. Az idézett mondatok pedig éppen 97 esztendeje hangzottak el először (1844). Valamivel Vető mintaképei előtt is. Persze itt nem elsőbbségi versengésről van szó. Egyáltalán nem. Az egykori igazság ma is igazság és az igazság megmondása mindenkinek kötelessége, aki ismeri az igazságot, 97 évvel ezelőtt csakúgy, mint ma. A hiba nem is itt van. Másutt van a hiba. A hiba ott van, hogy Vető, nem a tőkéről, nem a termelő eszközök magántulajdonáról, de a liberalizmusról, a marxizmusról és a tudományról, technikáról és haladásról beszél. Ezeket teszi felelőssé.

Mi a jelentősége ennek a másfelé-beszélésnek? Az, hogy mit jelent az imperializmus korszaka, amely újból antiliberalis. Akik tehát a liberalizmust vonják felelősségre az eltárgyasodásért, arra már rámutattunk a decemberi számban. Itt csak röviden utalunk a decemberi „Tallózásra”: a tőkésrendszer előtt is volt — habár kisebbmértetű — eldologiasítása az embernek — és a tőkésrendszer maga nem azonosítható a liberalizmussal. A liberalizmus csak az ipari tőke megjelenési formája. De már volt előtte a — nem liberális — kereskedelmi tőke korszaka és utána — ma — a finánc-tőke, a monopol-tőke: az imperializmus korszaka, amely újból antiliberalis. Aki tehát a rendszert a liberalizmussal azonosítja — az menteni próbálja a rendszer mai megjelenési formáját! És ezzel éppen a legrettenetesebb elembertelenítést!

De Vető a haladást, a tudományt, a technikát is okolja az elembertelenítésért: „... De a gyakorlatban annál inkább beavatkozott a természettudomány az iparon át az emberi életbe, megváltoztatta azt és előkészítette az ember felszabadítását, bármennyire is kénytelen volt közvetlenül tökéletesíteni az elembertelenítést.” (Közgazdaság és filozófia, 1844.)

A tudományos szocializmus megalapítója, amint látjuk, egész másként vélekedik a tudomány, technika, haladás és ember viszonyáról. Talán azt is mondhatnánk némelyek, hogy mi szélmalomharcot folytatunk, mert hiszen Vető seholy okolta a haladást az

elembertelenedésért. Kifejezetten ezt természetesen nem tette. De tette a sorok között, tette cikke szellemében, különösen amikor azt mondotta, hogy a liberalizmus „a tudományos és technikai haladás öve (?) alatt megfosztotta...” stb. Mert ezzel azt is mondotta, hogy a tőkés rendszer s a liberalizmus — nem volt haladás, nem volt előrevivő erő, hogy csak rombolt, de nem épített is egyúttal. Már pedig ez teljesen téves állítás. A tőkés rendszer igenis hatalmas előrevivő erőt jelentett mindaddig, amíg felfelé ívelő vonalán haladt, mindaddig, míg belső ellentmondásai nem kényszerítették arra, hogy a haladás ellen foglaljon állást: mert akkor már a haladást az általa nemzett új erők képviselték. Haladást jelentett ez a rendszer mind technikai, mind tudományos és társadalmi tekintetben is, míg ma már nemcsak társadalmilag reakció, de reakció a tudomány és technika terén is (pl. találmányok megvásárlása a célból, hogy soha meg ne válósulhassanak, stb.). A liberalizmus bizony még haladást képviselt a megelőző rendszerrel szemben, míg a monopolizáció kora nemcsak az öt főlváltó rendszerrel szemben, de sok tekintetben még a liberalizmussal szemben is haladás helyett reakciót képvisel.

A technika: a természettudomány gyermeke, az ipar, a gépek feltétlenül haladást jelentenek s haladásellenes az, aki a gépek ellen szólal fel. „Az ipar előkészítette az ember felszabadítását” — mondja a „Közgazdaság és filozófia” írója, a gépek lehetővé teszik, hogy az ember emberré váljon, újból s hatalmas eddig nem látott kultúrát teremtsen. Igaz viszont, hogy ugyanez az ipar, „kénytelen volt közvetlenül tökéletesíteni az elembertelenítést”. De ez nem a technika, nem a gépek hibája. Minden attól függ, kité a gép és mire használja fel a gépet. A technika lehet eltárgyasító erő, de lehet egyúttal vissza-emberítő erő is. Amint ma már van példa a technikának e másik, szimpatikusabb szerepére is és nem véletlen, hogy az új keretek között élő ember annyira fontosnak tartja a tudomány és technika fejlesztését. Ezzel azonban egyáltalán nem tagadta meg örökségét, apját: a tőkésrendszert, sőt ellenkezőleg átvette tőle mindazt, ami érték volt benne és a mult méltó örököse lett a haladás továbbívelő vonalán. Mert ő a mult haladásának, kultúrájának örököse és továbbfejlesztője. Míg a ma rendszere — és sajnos úglátszik Vető György is — megtagadja saját multját és nemcsak bölcsője pl. 1789 és 1793 ellen kel ki, de legszívesebben a technikát és kultúrát is — az egykor sajátmáta teremtette kultúrát — megsemmisítené.

Ha a kultúrát csak a sorok között, a marxizmust annál nyiltabban teszi Vető György felelőssé az ember eltárgyasodásáért, holott immár 97 éve küzd éppen ez az irány az eltárgyasodás ellen. Ha Vető azt hiszi, hogy a dialektika a történelmi materializmus mechanizmussá teszi az embert, azaz — talán helyesebben fogalmazva ezt a megállapítást — egy mechanizmus részének tekinti őt —, úgy nagy tévedésben van. Egyúttal persze igaza is van. Annak tekinti — ami! Azaz ma még egy mechanizmus részének, gépalkatrésznek. Mert az ember ma tényleg az, és ezt Vető is megállapította. Hazudna a dialektika és ezáltal tudományellenessé válna, ha ezt letagadná, elkendőzné. De a jövőre nézve nem tekinti a dialektika gépalkatrésznek az embert — sőt arra törekszik, hogy igazi emberre tegye! Még tovább is mehetünk: már a mai emberről is megállapítja, hogy gép is — de ember is és azt is, hogy önmaga — mint ember s nem mint gép — alakítja történelmét. A dialektika az egyént, a személyiséget éppen olyan fontosnak tartja, mint a társadalom egészét és össze is tudja egyeztetni a kettőt. Aki ennek ellenkezőjét állítja — az nem ismeri a dialektikát, nem ismeri sem a Szent családot, se a Tőkét, az Antidürringet, a Feuerbachot és egyáltalán a dialektika hatalmas irodalmát. Ne tévesszük sohasem össze a dialektikát a vulgáris materializmussal. Hiszen az itt idézett pár sor is ezt bizonyítja. Ismételjük meg pl. a következőt: „... az eltárgyasodásnak tudatában levő és éppen ezért önmagát megszüntető eltárgyasodást”.

Cikke végén Vető kifejezi abbeli óhaját, hogy az új ember érezze a közösséghez való tartozását is, de egyúttal egyéniségét is fejlessze ki. Úgy van. Ebben megegyezünk. De Vető nem mutatott rá az útra, amelyen haladva ezt a célt elérhetjük. Az „új európai szellem” kissé homályos kifejezés. Lehet azt többféleképp érteni. Lehet visszatérésként értelmezni, amint azt az egész cikk vonalvezetéséből lehetne következtetni, de lehet a haladás, mai haladás vonalának is magyarázni.

Biztos az, hogy szavakkal ily célt nem lehet elérni. Filozófiával sem. Úgy érteve, hogy csak filozófiával. „... az anyagi eltárgyasodást nem lehet tisztára belső, lelki ténykéddel megszüntetni. Hogy önmagunkat felemeljük, ehhez nem elégséges önmagunk gondolatban való felemelése... Ha az embert a körülmények formálják, úgy a körülményeket kell emberivé formálni”. (A szent család 1844.)

Lőrinc Péter

(Megjelent a „Világkép” 1941 márciusi számában)